

کلیسای سنت استپانوس

کلیسای سنت استپانوس در ۱۶ کیلومتری غرب جلفا و به فاصله ۳ کیلومتری کرانه جنوبی ارس و در روستای متروکه ای به نام دره شام قرار دارد...

کلیسای سنت استپانوس در ۱۶ کیلومتری غرب جلفا و به فاصله ۳ کیلومتری کرانه جنوبی ارس و در روستای متروکه ای به نام دره شام قرار دارد. نام کلیسا برگرفته شده از نام استپانوس شهید اول راه مسیحیت می باشد و به علت استقرار آن در روستای دره شام به این نام نیز خوانده می شود. درباره تاریخ بنای کلیسا، اظهارات گوناگونی ابراز شده است. عده ای آن را از بناهای اوائل مسیحیت، می دانند برخی چون تاورنیه بنای آن را به دوره صفویه نسبت می دهند. در حالی که شیوه معماری بنا، مصالح ساختمانی و تزئینات مفصل و زیبای آن مؤید این مطلب است که کلیسا همانند و هم زمان با کلیساهایی چون طاطانوس در بین قرن چهارم تا ششم هجری (دهم تا دوازدهم میلادی) ساخته شده است و سبک معماری آن تلفیقی از شیوه های مختلف معماری اورارتو، اشکانی و رومی است که به شیوه ارمنی نیز معروف می باشد. این کلیسا در محوطه ای محصور از درختان و دره سرسبزی واقع شده و حصار سنگی که بنا را احاطه نموده باروتی است بلند با هفت برج نگهبانی و پنج پشت بند استوانه ای سنگی شبیه دژهای مستحکم دوره ساسانی و قرون اولیه اسلام است.

دروازه این بارو در وسط دیوار غربی تعبیه شده و دارای دری چوبی و آهن کوبی شده می باشد. در پایه های طرفین و طاق جناغی آن، سنگ تراش با حجاری های ظریف به کار رفته و نقش برجسته ای از حضرت مریم (ع) و کودکی حضرت عیسی (ع) که در پیشانی طاقنمای آن به چشم می خورد. در کلیسا به راهرو باریک و تاریکی باز می شود. که از جنوب به دیرها و از شمال به کلیسا و از شرق به اصطبل و انبار علوفه راه دارد. بنای کلیسا از سه قسمت تشکیل شده:

برج ناقوس: بر روی ایوان دو طبقه ای متصل به دیوار جنوبی کلیسا قرار گرفته و دارای گنبدی هرمی شکل هشت ضلعی است که بر روی هشت ستون استوانه ای از سنگ سرخ با سرستونهای زیبا استوار گردیده است.

پیشانی طاقهای بین این ستونها که با طاق گنبد برج محسوب می شوند با نقوش برجسته فرشته، صلیب، ترنج، ستاره گل هشت پرزینت یافته است. این برج در زمان عباس میرزا نایب السلطنه مرمت شده است.

نمازخانه: نمازخانه در زمینی به ابعاد ۱۶ در ۲۱ متر بنا گردیده است. در ورودی منبت کاری با تزئینات بسیار زیبای آن در وسط ضلع غربی تعبیه شده و از آثار نفیس اوایل دوره قاجاریه و احتمالاً زمان عباس میرزا السلطنه به شماره می آید.

حجاری پایه ها و طاقناها و نیم ستون ها و زنجیره های جوانب و مقرنس کاری ها و تزئینات طاق سردر به قدری بدیع است که بی شک از شاهکارهای هنر حجاری محسوب می شود.

کتیبه ای از سنگ ماسه ای سرخ رنگ به خط نستعلیق بر بالای در ورودی و زیر طاق مدخل کلیسا به چشم می خورد که مورخ به سال ۱۲۴۵ هجری قمری مبنی بر خرید قریه دره شام جلفا توسط عباس میرزا ناب السلطنه فرزند فتحعلیشاه از مجبعلی بیگ نخجوانی به مبلغ سیصد تومان و وقف آن به کلیسای سنت استپانوس است.

نقش برجسته هایی از حواریون و قدیسیان و فرشتگان بر پیشانی طاقناهای اضلاع شانزده گانه گریو گنبد که در حقیقت پطاق گنبد و زیبای نمازخانه کلیسا محسوب می شود مشاهده می گردد، پوشش این گنبد به صورت هرمی با سبک خیاری سی و دو پهلوئی است که بر روی یک پلان ستاره شکل شانزده پر قرار گرفته است. داخل طاقناهای گریوگنبد یک در میان پنجره ای تعبیه شده که طاق هلالی تودر تودی دارد و بالاتر از پنجره، تصویر برجسته یکی از حواریون در داخل قابی چهار گوش نمای بیرونی آن را زینت می دهد. تصور نمی رود بتوان حق توصیف طرح های زیبا و جالب توجه این گنبد، نقش برجسته ها، سنگ نبشته ها، مجسمه ها، طرائف هنری و معماری گنبد را در این مختصر ادا نمود.

فضای داخل کلیسا به صورت صلیب می باشد که از سه قسمت ایوان نمازخانه و محراب تشکیل شده است. ایوان بر روی دو ستون و دو نیم ستون قرار گرفته در پشت آن و زیر گنبد اصلی نمازخانه کلیسا واقع شده است. گوشه های مقرنس پطاق گنبد دارای تصاویری رنگی است که شیوه نقاشی های مذهبی قرن ۱۶ و ۱۷ میلادی را به یاد می آورد.

محراب در جانب شرقی نمازخانه قرار گرفته که ۹۶ سانتیمتر از کف نمازگاه بلندتر است. ازاره محراب از سنگ مرمر است و بالای این ازاره ها را هفت طاقنمای جناعی دو طبقه زینت می دهد. از جمله تزئینات شگرف درون معبد سه نمازگاه سنگی انفرادی با حجاری های زیباست یکی از این نمازگاهها را در وسط محراب قرار داده اند و دو نای دیگر در طرفین شمالی و جنوبی و نمازخانه بزرگ و در محاذات همدیگر قرار گرفته اند. این نمازگاهها از آثار دوره قاجار به حساب می آیند.

اجاق دانیال: تالاری است متصل به دیوار شمالی کلیسا که ۶ متر عرض و قریب ۲۰ متر طول دارد و به سه قسمت مساوی تقسیم می شود:

۱- اجاق دانیال که به وسیله دیوار از تالار جدا شده و به نام دانیال از قدیسیان قرن پنجم میلادی معروف است.

۲- تالار اجتماعات در وسط قرار گرفته.

۳- محل غسل تعمید در انتهای شرقی تالار واقع است که در آن سکوی بلندی به چشم می خورد که میز سنگی غسل تعمید در وسط آن نهاده شده است.

دیری در کنار کلیسا وجود دارد که در چهار طرف آن اتاقهایی وجود داشته که طبقه فوقانی آن جهت استراحت مسافران و زائرین و طبقه زیرین محل اصطبل چهار پایان آنان بوده است. این دیر فعلا در دست تعمیر است. درباره تاریخ بنای این کلیسا که یکی از شاهکارهای معماری است. مطالب مختلفی نوشته شده است. برخی بدون توجه به وقایع تاریخی و تاریخ تطور شیوه های معماری بنای آن را تا نخستین سده های مسیحیت پیش برده اند در حالیکه شیوه بنا و مصالح ساختمانی و تزئینات هنری نشان می دهند که بنای این کلیسا همزمان با کلیساهای آخترمار و طاطانوس احداث شده است.

صدها سنگ نبشته به زبان ارمنی در داخل و خارج بنا نصب شده است که اگر این سنگ نبشته ها به زبان فارسی ترجمه گردد بانی و معمار و تاریخ بنای کلیسا حتی

قسمتهایی از تاریخ اقوامی که در این سرزمین می زیسته اند، روشن خواهد شد. اخیراً کارهای مرمتی بسیاری جهت استحکام بخشی این بنا و آماده سازی آن برای بازدید جهانگردان توسط میراث فرهنگی آذربایجانشرقی صورت گرفته است و جاده سابق آن نیز به نحو مطلوبی تعریض و آسفالت گردیده است